FINANSIRANJE RURALNOG RAZVOJA U ZEMLJAMA LANICAMA EU I ZEMLJAMA KOJE SE Približavaju EU

Mehmed Meta, prof. dr

Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru
Novi Pazar, Srbija
m.meta@uninp.edu.rs

Dženis Bajramović, MSc

Internacionalni Univerzitet u Novom Pazaru
Novi Pazar, Srbija
dz.bajramovic@uninp.edu.rs

Apstrakt

Siromaštvo zahteva posebnu pažnju svih društvenih činilaca i njegovo smanjenje mora biti jedan od prioriteta budućeg razvoja. Bez razumevanja suštine permanentnog i povremenog siromaštva nemoguće ga je suzbiti. Ruralno siromaštvo je posledica dugotrajnog zapostavljanja uravnoteženog razvoja i zato se mora uspostaviti koordinacija svih mera i instrumenata koji mogu uticati na njegovo smanjenje. Uz adekvatnu politiku, fondove, znanja i odgovarajuće napore nadležnih državnih institucija i lokalnih aktera za efikasno korišćenje raspoloživih sredstava, ruralno siromaštvo se može značajno smanjiti. Nezamislivo je da danas bilo ko može živeti sa dnevnom potrošnjom izmeću 2,15 i 4,30 \$ USA. Tu spadaju oni koji se nisu libili da priznaju svoj status ili nisu mogli da izbegnu evidentiranje. Ruralno siromaštvo je verovatno jedan od najgorih oblika siromaštva, jer individuui stavlja daleko od različitih servisa (škola, narodnih kuhinja, puteva, zdravstvenih ustanova i sl.). Zahvaljujući i intenzivnim procesima podrške stranih organizacija (UNDP i ostalih) postoje programi podrške ruralnog razvoja, ali oni nisu dovoljni dok se celo društvo ne založi da ruralni razvoj bude intenzivniji i da se primenjuju najsavremenije veštine, oprema i komunikacija kako bi Republika Srbija i region zapadnog Balkana, spremno dočekala ulazak u EU i na osnovu svojih ruralnih komparativnih prednosti. U EU velika pažnja se pridaje upravo politici ruralnog razvoja, koja se finansira iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) čija je vrednost 100 milijardi EUR, u periodu od 2014. do 2020. Pri čemu se ista isto naziva „drugim stubom” zajedničke poljoprivredne politike (ZPP-a) EU. Tema ovog rada biće da objasni kako fondovi u zemljama EU funkcionišu i gde je u svemu tome region zapadnog Balkana.

ključne reči: Siromaštvo i ruralno siromaštvo, politika ruralnog razvoja EU, fondovi EU za ruralni razvoj, ruralni razvoj zapadnog Balkana.

FINANCING OF RURAL DEVELOPMENT IN THE EU MEMBER STATES AND COUNTRIES APPROACHING EU

Abstract

Poverty requires special attention of all social factors and its reduction must be a priority for future development. Without an understanding of the essence of permanent and temporary poverty it is impossible to suppress. Rural poverty is a result of long-term neglect of

balanced development and therefore should establish a coordination of all measures and instruments that may affect its reduction. With adequate policies, funding, knowledge and appropriate efforts of the responsible state institutions and local stakeholders for the effective use of available resources, rural poverty can be significantly reduced. It is inconceivable that today anyone can live with the daily consumption of between 2.15 and \$ 4.30 USA. This includes those who did not hesitate to confess their status, or they could not avoid recording. Rural poverty is probably one of the worst forms of poverty, because the individual is placed away from the different services (schools, soup kitchens, roads, health facilities, etc.). Thanks to intensive processes of support of foreign organizations (UNDP and others) support programs for rural development, but they are not sufficient as the entire society do not pledges that rural development is intense and to apply cutting-edge skills, equipment and communications to the Republic of Serbia and the Western Balkans, ready for the entry into the EU on the basis of their comparative advantages of rural. The EU attaches great attention is precisely the rural development policy, which is financed by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) with a value of 100 billion EUR in the period from 2014 to 2020. This is frequently called "the second pillar" of the Common Agricultural Policy (CAP) of the EU. This paper will try to explain how the funds operate in the EU, and where in all of this region of the Western Balkans.

Keywords: Poverty and rural poverty, Rural development policy of the EU, EU funds for rural development, Rural development of the Western Balkans.

JEL codes: O13, Q14

POJAM SIROMAŠTVA

Siromaštvo je širok pojam koji naj eš e zna i oskudicu materijalnih dobara za normalno zadovoljenje najvažnijih potreba svake osobe pojedina no kao i porodice ili društvene grupe. Prema definiciji organizacije UN, siromašnima se smatraju osobe koje su lišene na ina života, komfora i dostojanstva, koji se smatraju normalnim u društvu u kojem žive. Siromaštvo se meri stalno promenljivim normama odre enog društva i njegovih užih sredina. Po tim kriterijumima, siromaštvo se deli na bedu ili apsolutno siromaštvo, relativno siromaštvo i novo siromaštvo. Apsolutno siromaštvo je neposredovanje izvora prihoda i imovine da se mogu zadovoljiti osnovne životne potrebe. Bitno je pri ovom pristupu da se pozicija pojedinca procenjuje nezavisno od situacije u kojoj se nalaze drugi lanovi društva, tj. da se dijagnoza siromaštva postavlja bez prethodnog sagledavanja prethodne relativne slike. Posmatrano kroz prizmu dohotka, osoba je apsolutno siromašna ako se njen dohodak nalazi ispod nivoa koji odgovara utvr enoj „liniji siromaštva“ – kriti noj granici „prihvatljive“ ekonomske participacije u svetu. Ovo se poredi sa relativnim siromaštvom u kojem je ne iji standard (kvalitet) života ispod standarda ve ine stanovništva, ali ipak može biti zna ajno viši od nivoa apsolutnog siromaštva. Tzv. „novo siromaštvo“ uzrokuje tranzicija (nezaposlenost, izbeglice i jedno-roditeljske porodice).

Strategija za smanjenje siromaštva definiše siromaštvo kao višedimenzionalni fenomen koji, pored nedovoljnih prihoda za zadovoljenje životnih potreba, podrazumeva i nemogu nost zapošljavanja, neodgovaraju e stambene uslove i neadekvatan pristup socijalnoj zaštiti, zdravstvenim, obrazovnim i komunalnim uslugama. U ostale klju ne aspekte siromaštva ubrojani su i nemogu nost

ostvarivanja prava na zdravu životnu sredinu i prirodna bogatstva, pre svega na istu vodu i vazduh.

Raspad SFRJ, ratovi, izbeglice, razaranje privrednih resursa i opšti pad standarda su na velika vrata doveli siromaštvo u naše domove. Ratovi u Bosni, Hrvatskoj, Kosovu, bombardovanje SRJ, zna ajno su doprineli da stanovnici Srbije upoznaju siromaštvo u njegovom najgorem obliku. Poslednja decenija dvadesetog veka bila je u svetskim razmerama u znaku post-socijalisti kih transformacija i društvenih problema koji su izazvani tim transformacijama. Narasle društvene nejednakosti jedan su od tih problema.

Siromaštvo, naro ito njegovi ekstremni oblici, nije bilo zna ajnije prisutno u Srbiji do po etka 90-ih godina. Srbija, kao sastavni deo bivše SFRJ, tada je ostvarivala BDP per capita ve i od \$3,000, razvila trgovinske i finansijske veze sa Zapadom, a privredni sistem se u zna ajnoj meri oslanjao na primese tržišnog kriterijuma privre ivanja. Obrazovanje, zdravstvo, socijalna zaštita i ostale usluge bile su pristupa ne najve em broju gra ana. Zato je Srbija, zajedno sa ostalim bivšim jugoslovenskim republikama, imala veliku šansu da, u odnosu na ostale zemlje u tranziciji, sa mnogo manje tenzija obezbedi prelaz u modernu tržišnu privredu i demokratsko društvo.

Umesto toga, Srbija je tokom 90-ih godina doživela pravi ekonomski i socijalni krah i potpuni privredni zastoj. Cene industrijske robe u ovom periodu rasle su po stopi od 137,467,308,633,742 (Rosi , str. 353) u odnosu na 1992. godinu. Ovo je bio period kada je SR Jugoslavija imala najve i nominalni iznos nov anice u apoenu od 500.000.000.000 (petsto milijardi) dinara, nov anica sa najve im apoenom u istoriji do skoro. Došlo je do dramati nog pada BDP (za oko 50%), velike nezaposlenosti, ogromnog pada plata, penzija i drugih li nih primanja kao posledica politike prethodnog autoritarnog režima, me unarodne izolacije zemlje i oštrih ekonomskih sankcija, raspada tržišta bivše SFRJ, ratova u okruženju i bombardovanja Srbije, 1999 godine. Situaciju je dodatno pogoršao dolazak blizu 700.000 izbeglica i interno raseljenih lica iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske i sa Kosova, što predstavlja blizu 10% stanovništva Srbije. Sve to dovelo je do naglog porasta siromaštva ve ine stanovništva, ali i do enormnog boga enja malog broja ljudi zahvaljuju i korupciji, privrednom kriminalu i bliskosti sa prethodnim režimom. U eš e sive ekonomije za vreme dotad nezabeležene hiperinflacije u 1993. god. prešlo je 50% BDP. U prethodnom periodu poklanjana nedovoljna pažnja socijalno ugroženim grupama (deca, stari, osobe sa invaliditetom, izbeglice i interno raseljena lica, Romi, ruralno siromašno stanovništvo, neobrazovani) kod kojih se siromaštvo ispoljava u najtežim oblicima. Razlozi za to bili su pre svega materijalne prirode ali esto i nemaran odnos prema problemima i zanemarivanje osnovnih ljudskih prava ovih grupa. Može se zaklju iti da je siromaštvo u Srbiji prvenstveno posledica dramati nog pada BDP, zaposlenosti, dohotka i standarda tokom 90-ih godina. Mada je situacija poboljšana u periodu 2001-2003. god. pre svega zbog uspešnog po etka reformi i me unarodne podrške, što je omogu ilo zna ajan rast BDP, zarada, penzija i drugih li nih primanja, to je bio suviše kratak period da se nadoknadi jaz nastao u prethodnoj deceniji. Povoljna je okolnost što je nejednakost u raspodeli dohotka još uvek umerena. S druge strane, ukoliko bi izostala dodatna briga o ugroženim i socijalno nedovoljno uklju enim grupama u Srbiji, postoji realna opasnost nastanka

novih oblika siromaštva kao posledica sprovođenja neophodnih ekonomskih i društvenih reformi.

Tok dosadašnje društvene transformacije u Srbiji mogao bi se podeliti na četiri perioda: od 1989 – 1991. godine napravljen je iskorak iz socijalističkog na ina proizvodnje društva, tako što je ukinuta osnovna kategorija njegove reprodukcije – komandno-planska regulacija; 1991 – 2000. godine došlo je do blokiranja procesa transformacije, jer je dotadašnja društvena grupacija uspela da uspostavi široku društvenu dominaciju nad političkim, ekonomskim i kulturnim pod-sistemom društva (što, istovremeno, zna i da je tokom ovog perioda došlo do izrazito usporenog nastanka preobražaja društva u odnosu na prethodni, socijalistički period, ali taj period nije imao tranzicijske karakteristike, odnosno nije vodio uspostavljanju tržišne ekonomije i demokratskog političkog sistema); od kraja 2000. godine društvene promene ponovo se nastoje usmeriti u tranzicijskom pravcu do 2008. godine; konačno četvrti period bi bio onaj nakon svetske ekonomske krize 2008. godine koji je sa sobom doneo manju mogućnost da se izdvajaju sredstva za smanjenje siromaštva. Siromaštvo u Srbiji prvenstveno je posledica dramatičnog pada BDP (sa 2.696 \$ u 1990 g. na 809,2 \$ u 2000 g. Po stanovniku, bez Kosova i Metohije), kao i dohotka tokom 90-tih godina. Pad društvenog proizvoda i standarda života, hiperinflacija, rast nezaposlenosti itd. Posledice su gore navedenih ratova i međunarodne izolacije/ sankcija. Ekonomske aktivnosti su drastično smanjene usled desetogodišnje opšte političke i društvene krize. Teško ekonomsko i socijalno stanje otežano je velikim prilivom raseljenih lica čiji broj, 750.000, je u pojedinim godinama dostizao i do 10 % ukupnog stanovništva; danas, broj raseljenih je i dalje vrlo značajan, oko 480.000. Danas GDP ili BDP per capita iznosi 6203,47\$ sa stopom povećanja od svega 2,21%. (Svetska banka)

POJAM RURALNOG SIROMAŠTVA

U skoro svim zemljama regiona, stopa siromaštva je veća u ruralnim nego u urbanim mestima (vidite Tabelu 1.). Štaviše, uprkos najmanje jednoj deceniji jakog privrednog rasta, značajan deo stanovništva i u urbanim i u ruralnim mestima je blizu granice siromaštva. Prema tome, čak i malo umanjenje realnih prihoda bi moglo gurnuti ugrožena domaćinstva u siromaštvo. Smanjenje siromaštva je, u principu, bilo uspešnije u urbanim nego u ruralnim mestima, pošto urbana domaćinstva imaju bolji pristup zapošljavanju, obrazovanju i zdravstvenim uslugama, te i podršku od strane donatora sa sedištem u urbanim mestima. Urbani siromasi su imali više koristi od regionalnog privrednog razvoja.

Tabela 1: Ruralno i urbano siromaštvo u svetu

Zemlja	Procenat stanovništva koje živi u siromaštvu (ispod \$PPP 2.15/na dan)				Procenat ugroženog stanovništva (koje živi ispod \$PPP 4.30/na dan)			
	Glavni grad	Ostala urbana mesta	Sva urbana mesta	Ruralna mesta	Glavni grad	Ostala urbana mesta	Sva urbana mesta	Ruralna mesta
Albanija	16	19	18	27	63	67	66	75
Armenija	35	57	46	57	86	94	90	96
Azerbejdžan	4	8	6	3	66	74	69	70
Belorusija	1	3	2	2	14	26	23	18
BIH	2	6	4	4	21	39	38	33
Bugarska	0	5	6	6	20	34	31	36
Estonija	4	5	5	5	21	27	24	28
Gruzija	32	50	41	62	75	87	81	89
Maarska	0	0	0	0	8	11	10	16
Kazahstan	2	14	13	31	29	57	55	79
Kirgistan	42	68	57	77	89	96	93	98
Letonija	1	3	2	5	7	19	12	27
Litvanija	1	2	1	8	11	21	15	42
Makedonija,	4	5	5	3	26	25	24	25
Moldavija	27	48	37	47	75	88	81	87
Poljska	2	2	2	3	20	22	22	36
Rumunija	4	7	6	20	41	47	45	72
Ruska Fed.	5	7	7	14	36	37	37	53
Srbija	6	4	4	9	36	37	35	51
Tadžikistan	54	73	67	76	89	96	93	97
Ukrajina	0	1	1	2	11	20	20	28
Uzbekistan	4	43	34	55	39	83	73	93

Izvor: Tranzicija i razvoj (2008), Kosovo UNDP

Ruralno siromaštvo podrazumeva siromaštvo koje se nalazi u ruralnim oblastima, uključujući i faktore ruralnog društva i ruralne ekonomije. Ruralno siromaštvo se esto dovodi u vezi sa prostornim nejednakosti, što u ovom kontekstu odnosi nejednakost izme u urbanih i ruralnih područja. I ruralno siromaštvo i prostorna nejednakost su globalni fenomeni, ali kao i siromaštvo uopšte, postoje više stope ruralnog siromaštva u zemljama u razvoju nego u razvijenim zemljama. Iskorenjivanje ruralnog siromaštva kroz efikasnu politiku i privredni rast ostaje izazov za meunarodnu zajednicu i sve zemlje koje se suoavaju sa ovim problemom.

Svuda u svetu, siromaštvo ima ruralno lice. Tri četvrtine siromašnih sveta živi u ruralnim područjima, esto u ekstremnoj siromaštvu i bez adekvatnih sredstava i mogu nosti da obezbedi sebi i svojim porodicama stalni pristup hrani. Mogu nosti za povećanje primanja su im ograničena, što mnoge od njih određuje da žive od poljoprivrede. Stoga im pristup zemljištu i vodi mora biti obezbeđen, kao i adekvatna infrastruktura do njih. To, takođe, uključuje zdravstvenu negu i mogu nosti za obrazovanje i pristup tržištima. Pored toga diskriminacija žena i devojaka u ruralnim područjima je velika, posebno njihovih mogu nosti da učestvuju u političkom odlučivanju.

Bangladeš je jedna od najsiromašnijih zemalja sveta, na trećem mestu posle Indije i Kine. Populacija je pretežno seoska, sa oko 85%, od 135 miliona ljudi, koji žive u

ruralnim područjima. Seoski narod uglavnom zavisi od zemljišta, koja je ujedno i plodna i najugroženija. Procena stope ruralnog siromaštva danas iznosi između 53% i 43,6%. U globalu, količina i ozbiljnost siromaštva je smanjena uspješnije u ruralnim zonama, nego u urbanim oblastima, iako ruralne zone i dalje zaostaju daleko iza urbanih sredina, u smislu razvoja.

UN Milenijska deklaracija koja je povezana sa Milenijskim ciljevima (MDGs) otpočinje je nova globalna partnerstva za razvoj. S obzirom da većina siromašnih živi u ruralnim područjima, ruralni razvoj doprinosi strukturnom smanjenju siromaštva (MDG 1). Ruralni razvoj ima za cilj podršku proizvodnih potencijala usklađenim sa principima održivosti životne sredine (MDG 7), kao i razvoj nacionalnih i globalnih struktura (MDG 8) savetodavstvom u poljoprivredi, dostupnosti i bezbednosti hrane, poljoprivrednoj trgovini i politici upravljanja zemljištem i obalom.

Promocija održive poljoprivrede i ruralnog razvoja (SARD) tema je Poglavlja 14, Agende 21. Glavni cilj SARD-a je povećanje proizvodnje hrane na održiv način i povećanje dostupnosti i bezbednosti hrane. Što podrazumeva inicijative edukacije, obezbeđenje ekonomske podrške i razvoja odgovarajućih i novih tehnologija, uz obezbeđenje stabilnih nabavki adekvatne hrane ranjivim grupama i proizvodnje za tržišta; povećanje zapošljavanja i prihoda u cilju uklanjanja siromaštva, i upravljanje prirodnim resursima i zaštita životne sredine.

Meunarodni fond za poljoprivredni razvoj (IFAD) je specijalizovana agencija Ujedinjenih nacija, osnovana kao međunarodna finansijska institucija 1977. godine, kao jedan od glavnih posledica Svetske konferencije o hrani 1974. godine. IFAD je posvećena iskorenjivanju siromaštva ruralnih krajeva u zemljama u razvoju. Sedamdeset i pet odsto ljudi u svetu sa primanjima manjim od dolara dnevno živi u ruralnim oblastima u zemljama u razvoju, ali samo 4% od zvanice razvojnje pomoći odlazi na poljoprivredu.

Strateška politika IFAD-a je određena Strateškim okvirom za IFAD za period 2007-2010: Pomaganje siromašnih u ruralnim krajevima u cilju prevazilaženja siromaštva. Sedište organizacije je u Rimu. Uprkos poboljšanjima tokom poslednjih 10 godina koja su izvukla više od 350 miliona ljudi iz ekstremnog ruralnog siromaštva, globalno siromaštvo i dalje ostaje veliki i pretežno ruralni fenomen. IFAD je nedavno objavio izveštaj o ruralnom siromaštvu u 2011. godini gde se kaže da je, tokom protekle decenije, ukupna stopa ekstremnog siromaštva u ruralnim područjima zemalja u razvoju opala sa 48 odsto na 34 odsto, na čemu sa dramatičnim poboljšanjima u istočnoj Aziji. Ali, izveštaj takođe ukazuje na istrajnost siromaštva u ruralnim područjima pod-saharske Afrike i Južne Azije.

OECD METODOLOGIJA ZA DEFINISANJE RURALNIH PODRUČJA

OECD metodologija se zasniva na gustini naseljenosti stanovništva i tu pre svega postoje postoje dva nivoa ruralnih područja:

1. Lokalne zajednice (naprimer mesne kancelarije) koje se identifikuju kao ruralne ukoliko je njihova gustina naseljenost ispod 150 stanovnika po kvadratnom kilometru.
2. Regioni ako su klasifikovani u prve dve od sledećih kategorija:
 - a) Pretežno ruralni region (PR): Ukoliko više od 50% populacije regiona živi u ruralnim zajednicama (sa manje od 150 stanovnika / km²)
 - b) Srednji ruralni region (IR): Ukoliko od 15% do 50% stanovnika regija živi u ruralnim lokalnim zajednicama
 - c) Pretežno urbani region (PU): Ukoliko manje od 15% stanovništva regije živi u ruralnim lokalnim jedinicama.

Slika 1: Regioni u Republici Srbiji

Prema definiciji OECD-a ruralne oblasti u Srbiji pokrivaju 85% teritorije zemlje, sa više od polovine od ukupnog broja stanovnika. Dominantan deo radno aktivnog ruralnog stanovništva Srbije (45%) radi u poljoprivredi. Ovako visokom zavisnošću u ruralnog stanovništva od poljoprivrede, Srbija se svrstava u red naj-agrarnijih zemalja u Evropi. Produktivnost i intenzivnost poljoprivrede Srbije znatno su ispod evropskog proseka i razlog su nepovoljnog standarda poljoprivrednika, što za posledicu ima negativne demografske trendove.

RURALNO SIROMAŠTVO U REPUBLICI SRBIJI

Raspoloživi podaci pokazuju da Srbija, u evropskom kontekstu, poseduje velike razlike u regionalnoj razvijenosti. Regionalne disproporcije, izme u razvijenih i nerazvijenih područja, dodatno su se produbile u poslednjoj deceniji.

Po Zakonu o nedovoljno razvijenim područjima (NRP) Republike Srbije definisano je 37 opština kao nerazvijeno područje Srbije, a od toga 12 opština je najnerazvijenije. Kao kriterijum nerazvijenosti korišteni su sledeći pokazatelji: nacionalni dohodak po stanovniku, stepen zaposlenosti, promet u trgovini na malo po stanovniku i uštede PTT priključaka na 100 stanovnika. Za nerazvijene opštine smatraju se one čiji nivo razvijenosti prema ovim pokazateljima ne prelazi 50% proseka Republike. Na mapi je prikazan nivo razvijenosti opština u Srbiji prema nacionalnom dohotku po stanovniku za 2001. godinu, gde se jasno vide tradicionalna, ali i nova područja siromaštva. Regionalne specifičnosti siromaštva ne manifestuju se samo na polju ekonomije. Licima koja žive u nerazvijenim i najnerazvijenijim područjima otežan je ili onemogućen pristup institucijama i ustanovama (obrazovnim, zdravstvenim, sudovima, itd.), što rezultira time da su ta lica u većoj meri lišena uživanja prava koje je ostvarivanje vezano za ove organe. U najnepovoljnijem položaju su lica koja spadaju u ugrožene grupe a žive na ovim područjima.

Slika 2: Nivo razvijenosti opština u Republici Srbiji

Tabela 2: Odnos urbanog i ruralnog siromaštva po regionima

Region	% siromašnih	Struktura siromašnih, ukupno (%)	Struktura siromašnih u ruralnim područjima (%)
Beograd – ukupno	7,9	15,8	-
urbano	6,9	11,1	-
ruralno	12,2	4,6	7,7
Vojvodina – ukupno	8,8	22,5	-
urbano	6,8	9,8	-
ruralno	11,5	12,7	21,7
Zapadna Srbija - ukupno	13,5	14,2	-
urbano	12,1	5,0	-
ruralno	14,4	9,3	15,9
Centralna Srbija - ukupno	10,2	16,6	-
urbano	6,9	5,5	-
ruralno	13,2	11,1	19,2
Isto na Srbija - ukupno	10,1	8,9	-
urbano	9,2	3,8	-
ruralno	10,9	5,1	8,7
Jugoisto na Srbija – ukupno	16,6	22,0	-
urbano	10,0	6,3	-
ruralno	22,7	15,7	26,8
Srbija, ukupno	10,6	100	-
urbano	7,8	41,5	-
ruralno	14,2	58,5	100

Izvor: Lela Risti (2010), Integralni ruralni razvoj u Evropskoj Uniji i Srbiji, Doktorska teza

Region sa najvećim udjelom siromašnih bila je jugoisto na Srbija (16,6%), naročito ruralna područja, u kojima je udeo siromašnog stanovništva u ukupnom ruralnom stanovništvu bio 22,7%. Od ukupnog broja siromašnih u Srbiji, stanovništvo iz ruralnih područja jugoisto ne Srbije činilo je 15,7%, odnosno, 26,8% ukupnog siromašnog ruralnog stanovništva u zemlji. U Srbiji je 2003. godine 10,5% stanovnika bilo siromašno (Beograd 4,2%; Vojvodina 7,9%; Zapadna Srbija 13,2%; Šumadija i Pomoravlje 9,7%; Isto na Srbija 11,4%; Jugoisto na Srbija ponovo najviše 23,5% - više nego prethodne godine za 6,9%). Ovakav trend siromaštva po regionima nastavljen je i narednih godina.

Tabela 3: Ruralno siromaštvo prema regionima u Srbiji u 2002.

Region	% Siromaštva	Struktura siromaštva	Dubina siromaštva ¹
Beograd	12,20%	7,70%	2,90%
Vojvodina	11,50%	21,70%	2,60%
Zapadna Srbija	14,40%	15,90%	3,40%
Centralna Srbija	13,20%	19,00%	3,00%
Isto na Srbija	10,90%	8,70%	2,60%
Jugoisto na Srbija	22,70%	26,80%	5,00%
UKUPNO	14,2	100	

Izvor: SSS 2002.

¹ Napomena: dubina siromaštva označava manjak potrošnje u odnosu na liniju siromaštva.

INTERNET U FUNKCIJI SMANJENJA SIROMAŠTVA BUDUĆIH RURALNIH GENERACIJA

Ono što je potrebno imati u obzir kada se govori o diverzifikaciji ruralne proizvodnje i stvaranju ruralnog i eko-turizma, nužno je i sofisticiraniji proizvod i sl. jeste da je pristup oglašavanju takvih ruralnih mesta veoma otežan. Mogućnost da ona u stvari u promociji kroz klasičan pristup je manje verovatna, ali stoga je potrebno ukazati da se takve sredine mogu aktivno uključiti i na lokalno i na internacionalno tržište kroz umrežavanje na internetu.

Sledeće Tabele pokazuju koliki je procenat ruralnih domaćinstava koja poseduju računari i internet priključak, i ukazuju na to da se konstantno povećava broj korisnika interneta na selu. Međutim, ipak treba istaći i opservaciju da kada je u pitanju pokazatelj da 24,10% ima pristup internetu to ne znači nužno da ga svi i koriste, zato što se ovde navodi da je u pitanju posedovanje „internet priključka“ a ne široko pojasnog interneta, koji je u nekim zemljama - poput Finske, čak i ustavna kategorija i pravo svakog građanina.

Tabela 4: Domaćinstva koja poseduju računari, Internet priključak po tipu naselja

	% domaćinstava koja poseduju računari		% domaćinstava koja poseduju Internet priključak	
	Urbano	Ruralno	Urbano	Ruralno
2015	71,10%	53,90%	70,10%	53,20%
2014	68,90%	53,70%	67,80%	51,10%
2013	66,30%	50,90%	63,80%	42,50%
2012	63,00%	43,90%	57,50%	33,20%
2011	60,80%	39,70%	51,00%	27,20%
2010	58,70%	38,30%	49,30%	24,10%

Izvor: Republički Zavod za Statistiku, 2015

Kao i u mnogim gore navedenim delovima, tako i kod korišćenja računara, interneta a posebno onog široko-pojasnog, postoje značajne razlike po regionima. Tako grad Beograd i okolina prednjače u usvajanju novih tehnologija (računara i interneta) značajno u odnosu na ostale regione, a ne zaostaje ni Vojvodina.

Tabela 5: Domaćinstva koja poseduju računari, Internet priključak i širokopojasnu Internet konekciju, po regionima

	Republika Srbija	Centralna Srbija	Grad Beograd	Vojvodina
2006	18,5	15,6	22,7	19,8
2007	26,3	16,5	39,1	29,2
2008	33,2	27,2	45,5	34,0
2009	36,7	30,5	48,6	37,9
2010	39,0	31,7	51,3	41,8
2011	41,2	36,3	51,6	42,0

Izvor: Republički Zavod za Statistiku, 2011

Tako da se može konstatovati da u cilju što bolje konkurentnosti ruralnih područja, u narednom periodu veći akcenat treba staviti na povećanje korisnika računara i interneta u ruralnim područjima, kako bi dalji ruralni razvoj bio osnažen i omogućio da ruralna gazdinstva koriste prednosti globalne mreže i kreiraju svoj

dalji napredak. Navedeni korak bi svakako delovao i u pravcu manje socijalne isključenosti osoba u ruralnim područjima.

Na kraju treba napomenuti i da su internet provajderi (posebno monopolisti poput A.D. Telekom) krivi za nepostojanje adekvatne strukture u većini ruralnih područja koje se nalaze na marginama. Još jedanput moramo naglasiti primer Finske – koja naravno spada u red bogatih zemalja EU, koja je pravo na široko-pojasni internet uvela kao ustavnu kategoriju za sve građane, pa i one udaljene 1000 kilometara prema severnom polu. Veća dostupnost IT tehnologije i interneta bi omogućila proizvođačima da lakše dolaze u posed novih znanja i veština u agraru ali i da lakše komuniciraju sa svojim postojećim kupcima, dobavljačima ili da steknu nove. (Vujić i Ristić i Malešević, str. 204) Naravno da u tom smislu raduju najave iz MTS-a da će u narednim godinama da se višestruko ojačaju internet kapaciteti kada je u pitanju široko pojasni internet, i meće možda i ruralna područja našeg kraja biti više uključena.

SEOSKA PODRUČJA SRBIJE SA OSVRTOM NA NOVI PAZAR, TUTIN I SJENICA

Ako bi pogledali podatke popisa 2002. godine i uporedili ih sa prvim rezultatima popisa 2011. godine, Republika Srbija je imala 377,335 lica manje nego 2002, odnosno 428,312 lica manje ako se podaci popisa 2011 uporede sa popisom 1991. godine. Kao i u celoj Srbiji, na području opština Novi Pazar, Tutin i Sjenica primetan je veliki odliv seoskog (ruralnog) stanovništva u gradove, pogotovo u Novi Pazar. Svakako je dovelo do praznjenja sela i drastičnog povećanja gradskog jezgra, pogotovo Novog Pazara. Ako se pogledaju podaci iz tabele grad Novi Pazar se povećao u broju stanovnika 20,9% 2011 u odnosu na 1991. godinu. Međutim grad Sjenica, pa i njegovo gradsko jezgro je ostalo bez velikog dela svoje populacije u toku 20. godina 1991-2011, izgubivši 6,8% svoje populacije.

Osnovni razlozi napuštanja sela i migracije ka gradovima pored gore navedenih jesu i:

1. Bavljenje poljoprivredom je težak i mukotrpan proces
2. Marginalizacija sela (nipoštavljaju i potcenjivaju ih u odnosu prema selu)
3. Zabava i raznosta na ruralnim brdsko planinskim područjima gotovo da i ne postoji
4. Problem pronalazanja brać i sestra

Slika 5: Broj sela od 1948- 2002

Izvor: Vlada Republike Srbije

Tako se u skladu sa slikom 4. i podru je Novog Pazara, Tutina, Sjenice nalazi u podru ju gde su slabiji uslovi za proizvodnju, ako tu dodamo i slabu infrastrukturu, dobijamo podatke iz tabele 6 i 7, da su se seoska podru ja na teritorijama ove tri opštine smanjila, dok su se seoska podru ja Sjenice smanjila na 64,3 indeksna poena u odnosu na 1991. godinu a Tutina na 82,8 indeksna poena.

Kao objašnjenje mogu se navesti i migracije u gradove ali ono što je posebno karakteristika ovog podru ja i podru ja Isto ne Srbije, jeste da je veliki broj stanovnika otišao u Inostranstvo. Iako je to dovelo do praznjenja sela i zamiranja ruralne proizvodnje, postojali su znatni pozitivni efekti. Najpre veliki deo populacije je otišao u inostranstvo, smanjuju i time pritisak na stopu nezaposlenosti u regionu. Drugo, veliki deo te populacije donosi veliki deo svoje zarade u svoj rodni kraj (strane dotacije), jedan deo tog stanovništva se vratio u region otvaraju i firme i na taj na in u estvuju i u DI (direktnim investicijama), koje se ponekada pretvaraju i transformišu u FDI (jer su esto te iste osobe pri povratku državljani stranih država). Pozitivni efekti ovoga se ogledaju u Isto noj Srbiji i regionu zapadne Raške oblasti, što dugoro no uti e i na smanjenje ruralnog siromaštva.

Ako pogledamo Tabelu 11. selo Cetanovi e u Sjeni koj opštini, na samoj Pešterskoj visoravni, koje se nalazi na pola razdaljine izme u Tutina i Sjenice, je u periodu 1991-2011 spalo na 60,7 indeksnih poena u odnosu na 1991. godinu, odnosno sa 478 meštana palo je na 290 sa 0 lica u inostranstvu, prema popisu. Najve i deo te populacije se odselio ili za Novi Pazar, Tutin ili je otišao za inostranstvo a potom se vratio u Novi Pazar, otvaraju i firme poput Daci Prom, Iko Company, Ikan Company, Euro Beton 008, Daci Kompanija i sl. u svojstvu doma ih a nekada i stranih ulaga a.

Tako analize koje se bave ruralnim siromaštvom govore da je najve e ruralno siromaštvo u Isto noj Srbiji i Vojvodini. Postavlja se pitanje kako to da sela Sjenice ne predstavljaju podru je sa izraženim ruralnim siromaštvom? Budu i da podru je pešteri se odlikuje najgorom klimom na teritoriji Srbije, sa mrazovima i manjim od -30 stepeni celzijusa. Podru je bez adekvatne infrastrukture puteva, škola, zdravstvenih objekata i sl. Odgovor se ogleda u injenici da je veliki deo populacije otišao za inostranstvo i da dotacijama iz inostranstva izdržavaju svoje uku ane.

Tako da se možemo pozvati na neo-klasi nu teoriju, koja tvrdi da e tržišni mehanizam prouzrokovati migraciju radnika iz nerazvijenih u razvijene regione i time dovesti do pada plata u razvijenim a rasta plata u nerazvijenim zbog odsustva radne snage, dok e tok kapitala biti reversan, odnosno da e se kapital zbog manjih

radnici seliti u nerazvijena područja, sve do onog momenta dok se među regionalne razlike ne isprave. Međutim ovakvo tumačenje ne uzima u značajnoj mjeri u razmatranje potrebe za infrastrukturom, saobraćajnicama, administracijom, kvalifikovanom radnom snagom i sl. (Tomić, str. 504)

Međutim pojedini elementi su na prostoru Grada Novog Pazar, Tutina, Sjenice imali odlike upravo neo-klasicične teorije ali se to svakako mora uzeti u posmatranju sa rezervom, jer su tu vladali i određeni socio-društveni faktori koji su nagonili stanovništvo da se vraća u svoj kraj. Isto na Srbija takođe ima veliki broj lica u inostranstvu ali ta lica manje veže upravo ti socio-društveni konteksti, u svom rodnom predelu, budući da se već u povratku iz inostranstva odlučuju da iste ili slične socio-društvene kontekste potraže u većim urbanim sredinama.

Gradska i ruralna područja	Ukupan broj stanovnika sa licima u inostranstvu	Ukupan broj stanovnika 2011	Lica u inostranstvu 2011	apsolutni porast- pad 2002 - 2011	apsolutni porast- pad 1991 - 2012	indeks 2002=100	indeks 1991=100	2002	1991	apsolutni porast- pad 1991 - 2002.	indeks 1991=100
Ukupno RS	/	7120666	/	-377335	-428312	94,97	94,33	7498001	7548978	-50977	99,32
Novi Pazar	101597	92766	8831	7232	10385	108,5	112,6	85534	82381	3153	103,8
<i>Gradska</i>	66307	60638	5669	6050	10489	111,1	120,9	54588	50149	4439	108,9
<i>Ostala</i>	35300	32128	3172	1182	-104	103,8	99,7	30946	32232	-1286	96
Tutin	34932	30770	4162	859	-3068	102,9	90,9	29911	33838	-3927	88,4
<i>Gradska</i>	11431	9953	1478	834	1271	109,1	114,6	9119	8682	437	105
<i>Ostala</i>	23509	20817	2692	25	-4339	100,1	82,8	20792	25156	-4364	82,7
Sjenica	27720	25248	2472	-2609	-7725	90,6	76,6	27857	32973	-5116	84,5
<i>Gradska</i>	14474	13056	1418	-58	-953	99,6	93,2	13114	14009	-895	93,6
<i>Ostala</i>	13269	12194	1075	-2549	-6770	82,7	64,3	14743	18964	-4221	77,7

Tabela 6: Kretanje broja stanovnika u ruralnim gradskim sredinama Novog Pazara, Tutina i Sjenice¹
Tabela 7: Sela Novog Pazara, Tutina, Sjenice i njihove demografske promene u periodu 1991-2011

	Ruralna područja	Ukupan broj stanovnika sa licima u inostranstvu	Ukupan broj stanovnika 2011	Lica u inostranstvu 2011	apsolutni porast- pad 2002 - 2011	apsolutni porast- pad 1991 - 2012	indeks 2002=100	indeks 1991=100	2002	1991	apsolutni porast- pad 1991 - 2002.	indeks 1991=100
1	Izbice	1619	1502	117	-506	-137	74,8	91,6	2008	1639	369	122,5
2	Brani	143	131	12	-66	-248	66,5	34,6	197	379	-182	52
3	Dramići	53	53	0	-24	-74	68,8	41,7	77	127	-50	60,6
4	Mur	4233	3835	398	373	1215	110,8	146,4	3462	2620	842	132,1
1	Gujić	147	122	25	-14	-98	89,7	55,5	136	220	-84	61,8
2	Ribarić	1120	1025	95	150	88	117,1	109,4	875	937	-62	93,4
3	Crkvine	86	80	6	-55	-94	59,3	46,0	135	174	-39	77,6
4	Delimić	560	512	48	76	16	117,4	103,2	436	496	-60	87,9
1	Bagić	69	66	3	-17	-37	79,5	64,1	83	103	-20	80,6
2	Cetanovići	290	290	0	-95	-188	75,3	60,7	385	478	-93	80,5
3	Tuzinje	156	125	31	-73	-174	63,1	41,8	198	299	-101	66,2
4	Dobri Dub	200	188	12	-62	-294	75,2	39,0	250	482	-232	51,9

¹ Popis 2011. godine, <http://popis2011.stat.rs>, napomena: popis 2011 u velikoj meri ne odlikava realno stanje zbog velikog bojkota istog

RURALNI RAZVOJ EU OD 2014. DO 2020.

Politikom ruralnog razvoja EU-a se esto naziva „drugim stubom” zajedni ke poljoprivredne politike (ZPP-a) te se njome upotpunjava sistem direktnih pla anja poljoprivrednicima i mera za upravljanje poljoprivrednim tržištima (tzv. „prvi stub”). Politika ruralnog razvoja i drugi Evropski strukturni i investicioni fondovi imaju niz zajedni kih ciljeva. Politikom ruralnog razvoja EU-a olakšava se odgovaranje na široki raspon privrednih, ekoloških i socijalnih izazova 21. veka.

Politika ruralnog razvoja EU-a finansira se iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) ija je vrednost u razdoblju od 2014. do 2020. 100 milijardi EUR, pri emu svaka država lanica EU-a prima finansijska sredstva za period 2014-2020. Što e potpomo i osloba anje u državama lanicama, dodatne 61 milijarde EUR javnih finansija u te svrhe. U ovom razdoblju osam je država lanica odabralo imati dva ili više (regionalna) programa , dok u 28 država lanica postoji 118 razli itih programa ruralnog razvoja (PRR , od ega 20 ine jedinstveni nacionalni programi). U narednoj tabeli br 8 prikazani su iznosi prema državama lanicama, koji su im obezbe eni iz zajedni kog fonda, sa bitnom naznakom da pitanje „Bregzita“ zasigurno e uskoro ili za par godina (najviše dve) promeniti raspored iznosa.

Tabela 8: Iznosi koje države EU mogu da o ekuju u periodu 2014-2020 za ruralni razvoj

Izvor: http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/index_hr.htm

Zemlja	Iznos mlrd. €	Zemlja	Iznos mlrd. €	Zemlja	Iznos mlrd. €
Belgija	648	Hrvatska	2,026	Poljska	8,698
Bugarska	2,367	Italija	10,444	Portugal	4,058
eška	2,306	Kipar	132	Rumunija	8,128
Danska	919	Litvanija	1,076	Slovenija	838
Nema ka	9,446	Letonija	1,613	Slova ka	1,560
Estonija	823	Luksemburg	101	Finska	2,380
Irska	2,191	Ma arska	3,431	Švedska	1,764
Gr ka	4,718	Malta	97	V.Britanija	5,200
Španija	8,297	Holandija	765	EU tehn asist	239
Francuska	11,385	Austrija	3,938	Ukupno	99,588

Države lanice i regije izra uju svoje programe ruralnog razvoja na temelju potreba svojih podru ja rade i pritom na rešavanju bar etiri od sljede ih šest zajedni kih prioriteta EU-a:

- potpomaganje prenosa znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim podru jima;
- ja anje isplativosti i konkurentnosti svih vrsta poljoprivrede te promovisanje inovativnih poljoprivrednih tehnologija i održivog upravljanja šumama;
- potpomaganje organizacije lanca nabavke hranom, dobrobiti životinja te upravljanja rizikom u poljoprivredi;

- obnavljanje, održavanje i poboljšanje ekološkog sistema povezanih s poljoprivredom i šumarstvom;
- potpomaganje u inkovitosti resursa te podsticanje napretka prema privredi sa niskim nivoom ugljenika odnosno otpornom na klimatske promene u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru;
- potpomaganje društvene uključenosti, suzbijanja siromaštva i privrednog razvoja u ruralnim područjima.

Sa komponentom ruralnog razvoja Instrumenta za pretpristupnu pomoć - IPA, zemlje kandidati će pomagati kroz određeni instrument koji se zove IPARD - Instrument za pretpristupnu pomoć u ruralnom razvoju. Cilj IPARD je dvostruk: 1. pružanje pomoći i za implementaciju akquis o Zajedničke poljoprivredne politike; 2. doprinos održivom prilagođavanju poljoprivrednog sektora i ruralnih područja unutar zemlje kandidata. Ovi ciljevi treba da budu ispunjeni sprovođenjem 9 različitih mera pod 3 ose prioriteta:

Osa 1 - Unapređenje tržište efikasnosti i sprovođenje standarda Zajednice;

Mere:

1. Investiranje u poljoprivredna gazdinstva da se restrukturiraju i nadograde u skladu sa standardima EU;
2. Investiranje u preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda za restrukturiranje i nadogradnju sa standardima EU;
3. Podrška u osnivanje grupa proizvođača.

Osa 2 - Pripremne radnje za sprovođenje agro-ekoloških mera ;

Mere:

4. Pripreme za implementaciju aktivnosti koje se odnose na životnu sredinu i na selu;
5. Priprema i implementacija lokalnih strategija ruralnog razvoja.

Osa 3 - Razvoj ruralne ekonomije;

Mere:

6. Unapređenje i razvoj ruralne infrastrukture;
7. Razvoj i diversifikacija ruralnih ekonomskih aktivnosti;
8. Trening;
9. Tehnička pomoć.

FINANSIRANJE RURALNOG RAZVOJA NA PRIMERU SRBIJE, KAO ZEMLJE POTPISNICE SSP SA EU

Finansiranje ruralnog razvoja Srbije, kao potpisnice SSP-a, trebao se pre svega temeljiti i na nacionalne programe ali i na programe pred pristupnih i pristupnih fondova. Sredstva iz IPARD-a su izostala, zbog izostanka akreditacije tela za direktna plaćanja, Uprave za agrarna plaćanja. Za 2016 godinu iz IPARD fondova bilo je predviđeno 15 miliona evra, a kada počinju fondovi da se koriste iznos se povećava iz godine u godinu tako da za ceo sedmogodišnji period 2014-2020, mogla

su da dostignu 175 miliona evra. Uslov za korišćenje IPARD sredstava bio je da Srbija preuzme nadležnost za procedure za trošenje fondova kroz takozvani decentralizovani sistem i da se Uprava za agrarna plaćanja osposobi i pojača njeni kapaciteti.

Uprava za agrarna plaćanja je bila akreditovana za sredstva iz IPA fondova koji su na snazi od 2013-te, me utim kako su izostala sredstva iz EU fondova, Vlada Republike Srbije je 8. Aprila 2016 potpisala sporazum o kreditima sa najnižom kamatom od svega 3%. Ono što je zanimljivo je da na sajtu Ministarstva poljoprivrede i zaštite životne sredine, kada se latinicom ukuca pojam „kredit“ na latinici, koji je po svakim štelovanjima kompjutera (osnovno pismo), sajt ne nalazi podatke i informacije o kreditima u 2016. Me utim ako se na sajtu ministarstva isti pojam ukuca irilicom, onda pretraživa nalazi podatke o subvencionisanim kreditima za 2016, koji su potpisani sa 10 banaka.

Tabela 9: Spisak banaka sa kojima je 2016 sklopljen sporazum o Subvencionisanim kreditima

Imena banaka za Subvencionisane kredite 2016	
1. Komercijalna banka,	6. Zberbanka,
2. Pro Kredit banka,	7. AIK,
3. Kredit agrikole,	8. NLB banka,
4. Hipo Alpe Adria banka,	9. Uni kredit banka,
5. Banka Inteza,	10. OTP banka

Ono što je posebno zabrinjavajuće je da navedene banke na svojim sajtovima, sem dve, uopšte i ne nude subvencionisane kredite, nego se na njihovim oficijelnim sajtovima nalaze komercijalni krediti pod veoma „nepovoljnim“ kamatnim stopama, što je prikazano u tabeli 8. Budući da uslova za IPARD sredstva ne može biti još dugo, kao posledica naši poljoprivrednici se moraju orijentisati ili na komercijalne ili na subvencionisane kredite. Zato smo kao završni deo rada u tabeli 9, dali uporedni pregled kako bi različite kamatne stope, komercijalne i subvencionisane, uticale na jedan isti biznis plan sa istim iznosom ulaganja, marketing planom, tehničko-operativnim planom, istim periodom eksploatacije, istim brojem zaposlenih i ostalo. Kao primer je uzet biznis plan iz knjige sa osnovnih studija IUNP, na predmetu Upravljanje investicijama. (Meta)

Ako pogledamo tabelu 9. Videćemo da ove različite komercijalne kamatne stope toliko drastično utiču na poljoprivrednike, tako npr za farmera bi diskontovani period povraća sa stopom od 3% usledio nakon 6 godina i 331 dana, dok bi pri kamatnoj stopi od 12% eks usledio tek nakon 7 godina i 326 dana, skoro pri isteku eksploatacionog perioda. Za isti posmatrana dve stope Indeks rentabilnosti je u pravom slučaju 13,52% a drugom 1,31%. Kada je u pitanju najvažnije, koliko privredni subjekt (u ovom slučaju farmer) plati kamate, u prvom slučaju je 6.667,53, a drugom 25.652,83 evra, što direktno utiče i na neto rezultate i troškove, ali društveni život u ruralnim područjima.

Tabela 10: Iznos komercijalnih i subvencionisanih kamatnih stopa za poljoprivredu na sajtovima komercijalnih banaka

Vrsta kredita		Obrtna		Investicije u zemljište		Investicije u objekat		Subvencionisani	
Ime banke		EKS (godišnje)	NKS	EKS	NKS	EKS	NKS	EKS	NKS
banka "a"	dinarski	11,58%	9,9% fiksna	14,01%	3M BELIBOR + 9% godišnje, promenljiva				
	eurski	9,92%	8,5% fiksna	6,87%	6M Euribor + 6,5% godišnja, promenljiva	5,79%	6M Euribor + 5,5% godišnja, promenljiva	Nisu navedeni	
banka "b"	dinarski	26,39%	22% Fiksna			36,48%	22% Fiksna		4%
	eurski	16,98%	12,45% Fiksna			17,28%	11,0%, promenljiva		
banka "c"	dinarski	21,96%	15% fiksna	20,06%	14,95% u prvih 60 meseci, nakon toga 11,50% + 3M BELIBOR	20,09%	14,45%, fiksna	Nisu navedeni	
	eurski	15,05%	9,95% + 3M EURIBOR	12,00%	8,95% + 3M EURIBOR	12,94%	8,95% + 3M EURIBOR		
banka "e"	dinarski	Nisu navedeni		Nisu navedeni		Nisu navedeni		Nisu navedeni	
	eurski	Nisu navedeni		Nisu navedeni		Nisu navedeni			
banka "f"	dinarski	Nisu navedeni		Nisu navedeni		Nisu navedeni		Nisu navedeni	
	eurski	Nisu navedeni		Nisu navedeni		Nisu navedeni			
banka "g"	dinarski	14,92%	(6M BELIBOR + 6,17%	Nisu navedeni		Nisu navedeni		Nisu navedeni	

Napomena: zbog želje autora da niti reklamiraju, niti naškode reputaciji banaka u tabeli nisu korišćena prava imena banaka

Tabela 11: Uticaj subvencionisanih i komercijalnih kamatnih stopa na istovetan biznis plan

Farma Junadi	Primer iz knjige IUNP- a Mehmeda Mete	Kamata Uprave za Agrarana pla anja	Kamata banke "a"	Kamata banke "b"	Kamata banke "c"
1) Osnovni pokazatelji biznis plana					
<i>Kamata</i>	6,91%	3%	5,79%	17,28%	12%
<i>Iznos kredita</i>	€ 55.742,00	€ 55.742,00	€ 55.742,00	€ 55.742,00	€ 55.742,00
<i>Metodologija svetske banke</i>	Da	Da	Da	Da	Da
<i>Period eksploatacije</i>	8 godina	8 godina	8 godina	8 godina	8 godina
<i>Iznos kamate na kraju</i>	€ 15.095,27	€ 6.667,53	€ 12.710,45	€ 36.149,53	€ 25.652,83
<i>Kumulativni neto dobitak</i>	€ 144.808,73	€ 153.236,47	€ 147.193,55	€ 123.754,47	€ 134.251,17
<i>Kumulativni neto priliv</i>	€ 225.377,61	€ 233.805,35	€ 227.762,42	€ 204.323,34	€ 214.820,05
2) Diskontne metode					
<i>Period povra aja</i>	6 godina i 28 dana	6 godina i 270 dana	6 godina i 357 dana	7 godina i 353 dana	7 godina i 187 dana
<i>Diskontovani period povra aja</i>	8 godina i 125 dana	6 godina i 331 dan	7 godina i 80 dana	duži od 8 godina,	7 godina i 326 dana
<i>Interna stopa rentabilnosti</i>	6,92%	8,21%	7,28%	3,72%	5,31%
<i>Indeks rentabilnosti</i>	8,09%	13,52%	9,63%	-5,45%	1,31%
3) Stati ke metode					
<i>Prose ni period povra aja</i>	1,35	1,41	1,36	1,19	1,27
<i>Prose ni period povra aja</i>	1 godina i 128 dana	1 godina i 150 dana	1 godina i 131 dana	/	1 godina i 98 dana
<i>Recipro ni period povra aja</i>	13,45%	14,08%	13,63%	11,88%	12,66%
<i>Prelomna ta ka</i>	66,76%	63,85%	65,94%	74,04%	70,41%
4) Pokazatelji rentabilnosti u prvoj godini projekta					
<i>Stopa poslovnog dobitka</i>	24,81%	24,81%	24,81%	24,81%	24,81%
<i>Stopa neto dobitka</i>	20,65%	22,97%	21,31%	14,85%	17,74%
<i>Koeficijent efikasnosti</i>	126,03%	129,83%	127,08%	117,44%	121,57%
<i>Stopa prinosa na ukupna sredstva</i>	11,54%	12,75%	11,88%	8,43%	9,99%
<i>Stopa prinosa na sopstvena sredstva</i>	15,53%	16,98%	15,95%	11,68%	13,64%
<i>Z TEST u prvoj godini</i>	2,06	2,08	2,07	2,00	2,03

Napomena: Privredni subjekt se u prvoj godini nalazi u "crnoj zoni" ako je $Z < 1,81$. Privredni subjekt je u „sigurnoj zoni" ako je $Z > 2,99$ što zna i da ne postoji opasnost od bankrotstva preduze a.

ZAKLJU NA RAZMATRANJA

Put Srbije i regiona ka EU, je naravno jedinstvena šansa, da se zemlja i region na e u jednom novom okruženju gde e narodi sa ovih prostora biti prinu eni na konzistentnost i me usobno uvažavanje. Kada je u pitanju razvoj poljoprivrede i ruralnog razvoja, sigurno da postoje nedostaci koji se ogledaju u kvotama na kojim sada po iva EU. Ulazak u EU e verovatno sada biti još dodatno otežan „bregzitom“, ali put kao EU nedvosmisleno vodi ka boljitku u vidu finansiranja ruralnog razvoja.

Srbija predstavlja sa 85% teritorije zemlju sa ruralnim podru jima, gde se efekat ekonomije obima ne može ostvariti, izuzev ravni arskog predela Vojvodine i Beograda i delova uz autoput. Bez velikih subvencija u oblasti ruralnog razvoja ne e biti napretka, posebno u Sandžaku i jugoisto noj Srbiji. Ukoliko izostane fer finansiranje ruralnog razvoja, nastavi e se trend napuštanja sela i odlazak u gradove. Naravno može se govoriti o pozitivnim stranama takvog procesa, ali postoje i izrazito negativne, koje se ogledaju pre svega u nemogu nosti eksploatacije naših prirodnih resursa, pogotovo na Pešteri gde je fakti ki sto ni fond devastiran, a kvalitet mesa i ostalih poljoprivrednih proizvoda, sa tog podru ja nadaleko uven.

Bez dalje integracije u EU, i fondova koji sa njima dolaze, naš ruralni razvoj e se oslanjati na subvencionisane kredite ali je pitanje koliko su farmeri sa istim upoznati budu i da se podaci na sajtovima ministarstva otežano nalaze a ista situacija je i sa komercijalnim bankama koje na sajtovima prikrivaju podatke o subvencionisanim kreditima.

Neminovno da je dalji razvoj ruralnih podru ja povezan i sa izvorima finansiranja, do kojih može do i uz pomo doznaka i FDI (ljudi sa naših prostora a sada državljana nekih zapadnih ili razvijenijih zemalja). Veoma bi bilo korisno da se ljudi iz ekonomske, pravne, IT i agrarne struke što više uklju e u opismenjavanje naših poljoprivrednika kako da koriste IT za što bolji plasman svojih proizvoda, ali i za iznalaženje svojih pravnih, administrativnih i finansijskih prepreka.

Ono što bi svakako voleli videti je stvaranje izvesnog fonda sastavljenog od naših ljudi iz dijaspore, koji bi davao pozajmice, našim poljoprivrednicima za proizvodnju i razvoj tradicionalnih proizvoda i usluga sa našeg podneblja i dalji plasman na teritorije EU zemalja, bez kamatnog interesa. Ali do tada ostaje nam da u uslovima najgoreg oblika kapitalisti kog sistema, ukažemo našim poljoprivrednicima koji su na ini i mogu nosti da obezbede sredstva uz što niže kamatne stope.

EU okvirno 38% svog budžeta daje za ruralni razvoj i poljoprivredu, što je ekvivalentno 0.4% BDP Unije. Pa postavimo sebi logi no pitanje, da li Unija greši što ulaže toliki novac u poljoprivredu i ruralni razvoj? Nadamo se da e opštine u Sandžaku uz podršku države, krenuti u proces restrukturiranja i snažnog ruralnog razvoja, jer sigurno imamo šta ponuditi tržištu, poput prvoklasnog mesa, suhomesnatih proizvoda, autenti nih mle nih proizvoda itd. Tim putem jedino možemo izvojevati održivost naših zajednica, bez velikog pritiska na migracije ka gradovima i zapadno evropskim zemljama.

BIBLIOGRAFIJA

1. Meta, Mehmed. 2015. *Upravljanje investicijama*, Novi Pazar: Univerzitet u Novom Pazaru
2. Rosi , Ilija, 2002. *Rast, strukturne promene i funkcionisanje privrede- Nacionalna makroekonomija*, Ekonomski fakultet Kragujevac, Kragujevac
3. Tomi , Danilo, 2004. *Ideje i inicijative o poljoprivredi i selu*, Novi Sad
4. Vuji i , Milica, 2006. *Menadžment u agrobiznisu*, Kragujevac
5. Svetska Banka, http://data.worldbank.org/country/serbia#cp_wdi,
6. http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/index_hr.htm,
<http://www.mpzss.gov.rs>,
7. Popis 2011. godine, <http://popis2011.stat.rs> ,
8. Oficijelni sajtovi banaka, davaoca subvencionisanih kredita u R. Srbiji za 2016
9. Vlada republike Srbije i Strategija ruralnog razvoja R. Srbije

RESUME

The way of Serbia and the region to the EU is, of course, a unique opportunity for the country and the region finding themselves in a new environment where the nations of this region will be forced to consistency and mutual respect. Joining the EU will likely now be even more difficult after "Brexit", but joining the EU will undoubtedly lead to prosperity in the form of funding for rural development.

85% of Serbia represents land of rural areas, where economies of scale cannot be achieved except lowland landscape of Vojvodina and Belgrade and parts close to the highways. Without large subsidies in the field of rural development, there will be no progress, especially in Sandzak and southeastern Serbia. In the absence of fair financing of rural development, the trend of leaving villages and migration to the cities will continue. Of course, we can talk about the positive sides of such a process, but there are extreme disadvantages, reflected primarily in the inability of the exploitation of natural resources, especially in Pester plateau where practically livestock is devastated, but the quality of meat and other agricultural products from the area are quite popular.

Without further integration into the EU, and the funds that come with them, rural development will rely on subsidized loans, but the question is how many farmers are familiar to use the internet, while the information on the websites of the ministries are difficult to find. The same situation is with commercial banks, which provide scarce information about subsidized loans.

It is inevitable that the further development of rural areas is connected with sources of financing, which may occur with the help of remittances and FDI, especially by individuals from abroad, which initially emigrated to developed countries in Europe. It would be very useful to include specialists from economic, legal, IT and agricultural profession in order to increase the literacy of farmers how to use IT for better placement of their products, but also for finding solutions for their legal, administrative and financial obstacles.

We propose in our work the formation of a fund financed by people from the diaspora, which would provide interest-free loans to local farmers in the production

and development of traditional products, which would be further sold on the territory of EU countries. But until then, it remains on us to show local farmers, how to receive cheap funds in a cruel capitalist system.

The EU spends roughly 38% of its budget for rural development and agriculture, which is equivalent to 0.4% of EU GDP. Let us ask ourselves the logical question of whether the Union is wrong investing so much money in agriculture and rural development? We hope that Sandzak municipalities with the support of the state, start the process of restructuring and a strong rural development, because we certainly have something to offer to the market, such as first-class meat, meat products, dairy products, etc. In that way we can only assert the sustainability of our communities, without much pressure on migration to cities and Western European countries.